

**УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ**

ІСТОРІЯ ПЕРВІСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Навчально-методичний посібник
для студентів історичного факультету
денної та заочної форм навчання

Укладачі:
А.В. Шауренко, О. В. Барвінок

Умань – 2017

**УДК 94(100)“.../04”(075.8)
ББК 63/3(0)2я73**

РЕЦЕНЗЕНТИ

Біляєва Світлана Олександрівна доктор історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту археології НАН України, професор кафедри загальної історії Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Коцюбанська Ольга Олександрівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства Національного університету харчових технологій,

*Рекомендовано вченою радою історичного факультету
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини
Протокол №10 від 29 травня 2017 року*

I-90

Історія первісного суспільства: Навч. посібник для студентів історичного факультету денної та заочної форм навчання / укл.: А.В. Шауренко, О.В. Барвінок – Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2017. – 178 с.

Навчально-методичний посібник укладено відповідно до вимог кредитно-трансферної системи. Він містить програму навчальної дисципліни «Історія первісного суспільства», структуру залікового кредиту, теоретичний матеріал та плани семінарських занять зі списками рекомендованої літератури, тематику індивідуальних науково-дослідних проектів, завдання для самостійного вивчення, допоміжні матеріали та питання до підсумкового контролю.

**УДК 94(100)“.../04”(075.8)
ББК 63/3(0)2я73**

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Опис навчальної дисципліни.....	5
Програма курсу «Історія первісного суспільства».....	7
Тема 1.	
Предмет, структура та завдання курсу «Історія первісного суспільства». Джерела, хронологія та періодизація.....	14
Тема 2.	
Виникнення людини та формування суспільства. Доба праобщини.....	30
Тема 3.	
Завершення антропосоціогенезу. Становлення людини сучасного фізичного типу. Виникнення рас.....	47
Тема 4.	
Розвиток суспільства у добу ранньої первісної общини.....	67
Тема 5.	
Розвиток суспільства у добу пізньої первісної общини.....	88
Тема 6.	
Соціально-економічний розвиток суспільства доби політогенезу..	110
Тема 7.	
Розпад потестарної організації суспільства, виникнення політичної влади та становлення держави.....	124
Методичні рекомендації до семінарських занять з курсу «Історія первісного суспільства».....	141
Зразок оформлення індивідуального навчально-дослідного завдання (ІНДЗ).....	156
Перелік питань для повторення курсу.....	158
Термінологічний словник.....	161.
Бібліографія.....	173

ВСТУП

Історія первісного суспільства є складовою частиною всесвітньої історії. Вона висвітлює початковий етап становлення й розвитку людини і суспільства, який завершується виникненням стародавніх цивілізацій Сходу та Європи. Це найбільший період всесвітньої історії (майже у 600 разів перевищує всі наступні періоди історичного розвитку разом узяті). Історія первісного суспільства визначається загальними історичними законами розвитку, що виявляються у єдиній типологічній соціальній єдності.

Курс складається із вивчення основних періодів історії первісного суспільства (антропосоціогенез, доба праобщини, доба первісної общини та період політогенезу).

В основі джерельної бази історії первісного суспільства знаходяться різноманітні матеріали та дослідження таких наук, як археологія, антропологія, етнологія, етнографія, біологія, геологія, палеозоологія, палеоботаніка, мовознавство, мистецтвознавство та ін.

Навчально-методичний посібник курсу «Історія первісного суспільства» побудований у відповідності з навчальним планом підготовки студентів історичного факультету. Його завданням є систематизація навчального матеріалу, виокремлення вузлових проблем, цілсне й послідовне вивчення історії первісного суспільства.

Посібник представляє програмовий матеріал з розбивкою на змістові модулі, містить завдання для самостійної роботи студентів, визначає індивідуальні науково-дослідні завдання, що передбачає кредитно-трансферна система організації навчального процесу.

Методичні матеріали (опорні проблеми для дискусії, рекомендовані джерела і література, термінологічний словник) допоможуть студентам визначити центральні проблеми з кожної теми, зорієнтуватись у сучасних наукових концепціях.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ ПЕРВІСНОГО СУСПІЛЬСТВА»

Мета навчальної дисципліни «Історія первісного суспільства», що є складовою частиною загальної історії, передбачає реконструкцію початкового етапу становлення та розвитку людини і суспільства, який завершується виникненням стародавніх цивілізацій Сходу та Європи. Курс складається із вивчення основних періодів історії первісного суспільства (антропосоціогенез, доба праобщини, доба первісної общини, період політогенезу). В основу концепції історії первісного суспільства покладено історичні та природні передумови виникнення суспільства.

Завдання:

- поглибити знання студентів про минуле людства;
- проаналізувати біологічні, соціальні, історичні передумови виникнення людини та суспільства;
- розглянути характерні риси стародавніх суспільств;
- прослідкувати особливості виникнення та розвитку привласнюючих та відтворюючих форм господарства в добу первісності;
- пояснити появу приватної власності та форми її накопичення;
- з'ясувати закономірності формування суспільства та різноманітних його структур на різних етапах розвитку праобщини, общини, сім'ї, роду, племені, передумови виникнення держави та політичної влади
- засвоїти головні поняття і терміни.

Об'єктами дослідження первісної історії є:

- поява і становлення фізичного типу людини;
- виникнення й розвиток виробництва;
- формування суспільства та його структур;
- поява приватної власності, політичної влади та держави.

Предметом дослідження первісної історії є початковий етап історії людства від появи людини та суспільства до утворення перших політичних (державних) структур.

Самостійна робота студентів має дві складові: самостійна підготовка до аудиторних занять і модульного контролю та науково-дослідна робота (повідомлення, реферати, рецензії).

Тематика індивідуальних завдань, зразки контрольних карток, перелік питань та завдань дозволяють студенту самостійно планувати терміни та обсяги змістової складової навчальної діяльності, прогнозувати її результативність.

Основними формами перевірки і контролю знань та умінь студентів-істориків є написання рефератів, виконання контрольних робіт та тестових завдань, самостійна робота.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:** загальні основи вивчення історії первісного суспільства; закономірності виникнення та розвитку людини, формування суспільства; взаємозв'язок і взаємодію історії з релігією, міфологією, культурою; сучасні концепції історичного розвитку людства в первісну добу.

вміти: розрізняти специфічні риси розвитку первісного суспільства на різних етапах; пояснити становлення фізичного типу людини; охарактеризувати виникнення та розвиток привласнюючих і відтворюючих форм господарства; аналізувати процес формування суспільства та різноманітних його структур на різних етапах розвитку праобщини, общини, сім'ї, роду, племені; пояснити появу приватної власності та форм її накопичення; аналізувати передумови виникнення держави та політичної влади.

ПРОГРАМА КУРСУ «ІСТОРІЯ ПЕРВІСНОГО СУСПІЛЬСТВА»

Змістовий модуль 1. Загальні основи вивчення історії первісного суспільства

Тема 1. Загальні відомості з історії первісного суспільства.

Специфіка предмету і його місце в загальній історії людства. Проблеми технології.

Абсолютна і відносна хронологія. Методи визначення хронології в історії первісного суспільства: радіовуглецевий, калій-аргонний, археологічний, палеокліматичний та інші.

Основні етапи розробки сучасної періодизації найдавнішої історії людства. Періодизації А. Фергюсона та Л.-Г. Моргана. Пошуки нової періодизації (Мерджок, Фрід), критика теорій «трьох революцій» Чайльда.

Джерела історії первісності. Необхідність комплексного використання різних джерел. Археологічні джерела. Антропологічні джерела. Лінгвістичні джерела.

Способи пошуку закономірностей в історії людства і спроби періодизації. Античні та середньовічні мислителі про життя людей у давні часи та про виникнення держави. Значення праць Т. Гоббса, Е. Тейлора, Л.-Г. Моргана, Ф. Енгельса, У. Ріверса. Внесок вітчизняних вчених в розробку проблем історії первісного суспільства (М. Ковалевський, М. Міклухо-Маклай, П. Єфіменко, С. Бібіков).

Тема 2. Походження людини. Формування людських рас.

Місце людини у світі тварин та в біологічній систематизації. Еволюційна теорія Ч. Дарвіна про походження людини. Трудова теорія антропогенезу. В. Вернадський та інші сучасні вчені про географічні та космічні фактори антропогенезу. Основні етапи еволюції приматів в палеогені та неогені. Поява людиноподібних мавп.

Дріопітек. Поділ антропоїдів на гомінід та прегомінід. Характеристика австралопітеків. Антропологічна характеристика людини умілої. Основні особливості найдавніших гомінід.

Давні гомініди в Європі, Азії та Африці. Їх хронологія та основні особливості.

Місце неандертальців в антропогенезі.

Завершення процесу антропогенезу. Поява сучасного антропологічного типу (людини розумної), нові знахідки неоантропів в Африці, Азії, Європі.

Проблема походження людських рас та її методологічне значення. Характеристика появи расових ознак та їх адаптивного значення.

Змістовий модуль 2. Етапи розвитку людського суспільства

Тема 1. Виникнення людського суспільства та ранні етапи його розвитку.

Виникнення людського суспільства і його розвиток в період існування найдавніших і давніх гомінід (архантропів і палеантропів). Стадо і гаремні сім'ї людиноподібних мавп.

Умови виникнення дородового людського суспільства (первісного стада) у ранньому палеоліті. Характеристика раннього привласнюючого господарства (збиральництва, мисливства). Проблема виникнення людської мови.

Ознаки появи першого природного (вікового) поділу праці в мустьєрську епоху палеоліту. Зародження дуальної екзогамії та груповий шлюб. Умови переходу від первісного стада до родового егалітарного суспільства.

Сімейно-шлюбні стосунки. Перехід від первісного стада до родового егалітарного суспільства.

Тема 2. Розвиток первісного суспільства.

Природні умови в епоху пізнього палеоліту. Удосконалення знарядь праці і розвиток господарства. Поява нових форм господарської діяльності в пізньому палеоліті. Укріплення екзогамії і зміни у груповому шлюбі. Обряд ініціації. Виникнення родоплемінної організації. Характерні особливості роду. Епігамія. Звичаї кувади. Егалітарне (суспільно недиференційоване) суспільство. Палеолітичне

мистецтво. Ранні форми релігії.

Зміни природних умов в мезоліті. Розвиток ранньопервісної родової общини мисливців, рибалок, збирачів в умовах привласнюючого господарства. Нові типи знарядь праці.

Парна сім'я та її характерні риси. Мистецтво доби мезоліту.

Перехід до відтворюючих форм господарства. Винайдення кераміки, ткацтва. Одомашнення рослин і початок землеробства. Особливості раннього скотарства. Одяг. Транспортні засоби. Суспільний поділ праці.

Розквіт первісносуспільного ладу. Характерні риси розвинутих структур роду, фратрії, племені, союзу племен. Матріархальні та патріархальні сім'ї. Розвиток продуктивності праці, поява додаткового продукту та його використання. Різні форми власності. Поява укріплених поселень (городищ).

Розвиток позитивних знань. Мистецтво. Землеробські, скотарські та астральні культури. Міфологія і космогонія. Жрецтво. Генеалогічні легенди.

Тема 3. Розпад первісного суспільства.

Основні передумови занепаду соціально-економічних відносин, характерних для первісного суспільства. Формування стратифікованого суспільства перехідного типу. Поява та розвиток землеробства і скотарства. Поява та розвиток металургії міді і бронзи. Освоєння добування та обробки заліза. Подальший розвиток розподілу праці. Розвиток різноманітних промислів. Перехід до регулярного обміну. Його форми. Виникнення міст, як центрів торгівлі, ремесел, адміністративного керівництва. Посилення нерівномірного господарського та соціального розвитку суспільства в різних регіонах.

Розвиток патріархальної сім'ї та общин. Патріархальне рабство.

Виникнення територіальної (сусідської) общини та її особливості. Ранні форми експлуатації.

Соціально-економічна диференціація пізньородового суспільства. Розподіл розумової та фізичної праці. Виникнення передумов для утворення держав.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		л	п.	інд.	с. р.		л	п	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модуль 1										
Змістовий модуль 1. Загальні основи вивчення історії первісного суспільства										
Тема 1. Загальні відомості з історії первісного суспільства	18	6	4		8	18				18
Тема 2. Походження людини. Формування людських рас	18	6	4		8	18	2	2		14
Разом за змістовим модулем 1	36	12	8		16	36	2	2		32
Змістовий модуль 2. Етапи розвитку людського суспільства										
Тема 1. Виникнення людського суспільства та ранні етапи його розвитку	18	6	4		8	18				18
Тема 2. Розвиток первісного суспільства	18	4	4		10	18	2	2		14
Тема 3. Розпад первісного суспільства	16	4	4		8	16	2			14
Разом за змістовим модулем 2	52	14	12		26	52	4	2		46
Усього годин за Модуль 1	88	26	20		42	88	6	4		78
Модуль 2										
ІНДЗ		-	-	2	-		-	-	2	
Усього годин	90	26	20	2*	42*	90	6	4	2*	78*

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Історія первісного суспільства як наука	2
2-3	Виникнення людини та формування суспільства	4
4	Формування людських рас	2
5-6	Розвиток суспільства в добу ранньої первісної общини	4
7-8	Розвиток суспільства в добу пізньої первісної общини	4
9	Розвиток суспільства в добу політогенезу	2
10	Етапи розпаду первісного суспільства	2
		20

Індивідуальні завдання

1. Підготовка реферату з презентацією.
2. Складання словника термінів і понять з дисципліни.

Методи навчання

З метою діагностики успішності студентів використовуються:

- усне опитування на семінарських заняттях;
- тематичні письмові самостійні роботи;
- письмові контрольні роботи;
- виконання тестових завдань;
- співбесіди на консультаціях;
- залік, як підсумковий засіб діагностики успішності.

Методи контролю

Навчальні досягнення студентів із дисципліни «Історія первісного суспільства» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок; розширення кількості підсумкових балів до 100.

Поточне оцінювання, оцінка за ІНДЗ і самостійну роботу, підсумкова контрольна робота.

Розподіл балів, які отримують студенти денної форми навчання

Поточне тестування та самостійна робота												ІНДЗ	ПК	Сума
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2									
T1	T2	T3	T4	МКР	T5	T6	T7	T8	T9	T10	МКР	20	20	100
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5			

Розподіл балів, які отримують студенти заочної форми навчання

Поточне тестування та самостійна робота											ІНДЗ	ПК	Сума
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2								
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10		50	30	100
-	10	-	-	-	-	10	-	-	-				

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	відмінно	зараховано
82 – 89	добре	
75 – 81		
69 – 74	задовільно	
60 – 68		
35 – 59	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1 – 34	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Методичне забезпечення

1. Робоча навчальна програма.
2. Опорні конспекти лекцій.
3. Навчальні посібники.

4. Презентації лекцій у програмі Power Point.
5. Дистанційний курс на платформі Moodle.
6. Збірка тестових і контрольних завдань для тематичного (модульного) оцінювання навчальних досягнень студентів.
7. Засоби підсумкового контролю (комп'ютерна програма тестування, комплект друкованих завдань для підсумкового контролю);